

МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ У СИСТЕМІ БАГАТОРІВНЕВОЇ ОСВІТИ

У статті розглядаються проблеми мотивації навчальної діяльності студентів. Відмічена актуальність питання взаємозв'язку мотивів навчальної діяльності з підвищенням якості професійної підготовки студентів.

Ключові слова: освіта, вища школа, реформа освіти, мотив, мотивація.

Загальновідомо, що від якості підготовки фахівців залежить добробут будь-якого суспільства. Тому в національній програмі відродження освіти в Україні окреслені стратегічні завдання поліпшення системи освіти з метою забезпечення оптимальних умов для самореалізації особистості як найвищої цінності нації. У вищій школі триває процес переходу на ступеневу систему підготовки фахівців, розробки та затвердження державних стандартів вищої освіти, використання інноваційних технологій навчання. Одним з основних і першочергових напрямів діяльності вищої школи України стало запровадження в навчальний процес високоефективних освітніх технологій, розробка і впровадження нової концепції вищої освіти, одним із положень якої являється введення багаторівневої структури навчання.

Основне завдання нової системи освіти – підвищення рівня професіоналізації і розвитку особистості. Однією з основних умов підвищення якості професійної підготовки являється врахування ціннісно-мотиваційних факторів навчальної діяльності студентів, які багато в чому визначають процес формування особистості випускників вузу. Важливе значення мали психологічні теорії вітчизняних і зарубіжних вчених, які розглядали проблеми цінностей, відношень і мотивації (В.Г. Леонт'єв, А. Маслоу, П.М. Якобсон та ін.). Існують роботи присвячені вивченню мотивації навчальної діяльності студентів вузів (А.К. Маркова [7], В.А. Якунін [9]), однак, в той же час мотивація навчальної діяльності студентів в рамках багаторівневої структури вищої освіти майже зовсім не досліджувалась. Таким чином, вивчення проблем мотивації навчальної діяльності студентів в системі багаторівневої освіти може скласти теоретичну і практичну основу удосконалення їх професійної підготовки, що і обумовило вибір проблеми дослідження і визначило його мету.

Мета дослідження в науковому плані полягає у вивченні взаємозв'язку мотивів навчальної діяльності з підвищенням якості професійної підготовки студентів, а в практичному – визначити основні напрямки вдосконалення діяльності викладачів по формуванню мотивації навчання студентів.

Проблема мотивації і врахування потреб особистості студента є центральною в дослідженні її властивостей. Мотивація – це так звані психічні явища, що стали спонуканням до виконання тієї або іншої дії, учинку, що визначають активність особистості та її спрямованість на досягнення запланованого результату. У відповідності до діяльнісного підходу у вітчизняній педагогіці (В.Г. Леонт'єв, А.К. Маркова, П.М. Якобсон та ін.), мотивація навчання визначається як складне психологічне явище, яке формується в навчальній діяльності і залежить від умов організації процесу навчання і активності студента в цьому процесі. З іншого боку – це система цілей, потреб і мотивів, які стимулюють людину успішно оволодівати знаннями, способами пізнання, забезпечуючи свідоме відношення до навчання, активність навчальній діяльності. Отже, навчальна мотивація залежить від внутрішніх і зовнішніх факторів і проявляється в умовах навчальної діяльності, яку А.К. Маркова трактує як діяльність студента, яка протікає в рамках навчального процесу, активність студента по засвоєнню нових знань і оволодінню способами їх здобування [4; 5].

Розрізняють зовнішню і внутрішню мотивацію. Зовнішня мотивація заснована на заохоченнях, покараннях та інших видах стимуляції, які або спрямовують, або гальмують поведінку людини. У разі зовнішньої мотивації чинники, що регулюють поведінку, не залежать від внутрішнього "Я" особистості. Внутрішня мотивація сприяє одержанню задоволення від роботи, викликає інтерес, радісне збудження, підвищує самоповагу особистості.

Мотиваційна сфера – складне психологічне явище, в якому домінують мотиви визначають спрямованість особистості. У педагогічній психології виокремлюють три основні види спрямованості: особисту (ставлення до себе, феномен "Я"), колективістську і ділову [6; 65]. Мотиваційно-особистісний аспект пов'язаний із формуванням позитивних навчальних мотивів і особистих якостей майбутнього спеціаліста, дійових цілей, оскільки мотиви й цілі є важливими детермінантами діяльності. Мотив – це усвідомлена потреба, яка викликає активність людини й визначає спрямованість цієї активності. Структура

мотивів студента, що формується в період навчання, є стрижнем особистості майбутнього фахівця. Отже, розвиток позитивних навчальних мотивів – невід’ємна складова процесу навчання і виховання студентів. Для ефективної практичної роботи в цьому напрямку потрібне ґрунтовне вивчення закономірностей розвитку навчальної мотивації студентів. Мотиви навчальної діяльності студентів поділяють на внутрішні і зовнішні.

До внутрішніх належать:

- суспільна значущість навчання;
- професійні мотиви, що відображають значення навчальної діяльності для оволодіння майбутньою професією;
- пізнавальні, пов'язані з проблемою в нових знаннях.

Зовнішні мотиви зорієнтовані на цінності, що лежать поза навчальною діяльністю:

- мотиви матеріального заохочення;
- особисті інтереси, пов'язані з одержанням диплома;
- побоювання стягнень через неуспішність;
- мотиви спілкування, престижу серед студентів тощо.

По-справжньому позитивно впливають на діяльність студентів внутрішні мотиви. Окрім навчальної діяльності, студентам магістратури властива ще й дослідницька діяльність. До групи внутрішніх мотивів, які впливають на ефективність дослідницької діяльності відносять прагнення пізнати нове, оволодіти певною інформацією, збагатити власні знання, розширити кругозір, виявити інтелектуальну активність, збагатити власний духовний потенціал та ін. Подані мотиви підвищують ефективність пошукової роботи, з іншого боку, за певних обставин створюються, породжуються в роботі. Такий мотив, як інтерес, здатний забезпечувати формування певних почуттів, думок, дій, що відрізняється конструктивним впливом на результат дослідницької діяльності. Інтерес до пошукової роботи здатний породити інтелектуальну напругу, творчу активність, енергійність, натхнення, вдумливість, прагнення оволодіти якісно новими знаннями, відповідальність за об'єктивність отриманих результатів дослідження [1].

За належністю до етапу навчання О.Е. Коваленко виділяє вступну, поточну і заключну мотивацію. Вступна мотивація активізує навчальну діяльність студентів, сприяє формуванню початкового бажання освоїти навчальний матеріал, викликає інтерес до процесу навчання. Поточна мотивація забезпечує оптимальне педагогічне спілкування в процесі навчання, сприяє формуванню стійкого інтересу до навчальної діяльності та підтримує цей інтерес на всіх етапах навчання. Вступна мотивація може здійснюватися у формі бесіди, показу, демонстрації того чи іншого предмета або явища, на яке буде спрямовано весь процес навчання. При цьому основними методами є мотивуючий вступ і мотивуюча демонстрація.

Поточна мотивація використовується для підтримки постійного інтересу до навчальної діяльності. Вона може здійснюватися різними методами навчання відповідно до етапів навчальної діяльності:

- у процесі пояснення (бесіда, лекція, розповідь);
- у ході виконання практичних завдань (розв'язання задач, вирішення завдань, виконання лабораторних робіт);
- у процесі контролю (поточний, підсумковий, заключний тощо) [2].

Крім мотивації тієї чи іншої діяльності, розрізняють мотивацію поведінки. Це внутрішні спонуки особистості до тих чи інших вчинків, соціальних впливів і взаємодій. Необхідно сказати про два важливих типи мотивації поведінки – мотивацію успіху і мотивацію остраху невдачі. Мотивація на успіх є позитивною, людина, починаючи справу, має на увазі досягнення чогось конструктивного, необхідного, в основі її активності лежать надія на успіх і потреба у його досягненні. Мотивація на невдачу – негативна, активність людини спрямована на уникнення зриву, осуду, покарання. Ще не розпочавши справу, людина вже боїться можливої невдачі, зовсім не сподіваючись на досягнення успіху [5].

Одним з видів мотивації є мотивація до дослідницької діяльності. Для встановлення сутності мотивації дослідницької діяльності необхідним є визначення системи спонук (потреби, мотиви, інтереси, ідеали, прагнення, емоції, норми, цінності та ін.), що забезпечують дослідницьку діяльність. Розглядаючи систему внутрішніх та зовнішніх мотивів наукової діяльності, дослідники вказують, що внутрішні мотиви є первинними по відношенню до наукової діяльності та формуються у відповідності до потреб особистості в пізнанні та розвитку; зовнішні мотиви по відношенню до наукової діяльності вторинні, неспецифічні та формуються під впливом зовнішнього середовища. Таким чином, у дослідницькій діяльності внутрішніми спонукками є: задоволення від процесу роботи, прагнення інтелектуального успіху, бажання вирішувати та знаходити проблеми, давати роботу розуму, захоплення вченим дослідженням, перебігом своїх міркувань та ін. [1].

Механізмом формування навчальної мотивації є вироблення єдиної структури цілей навчальної діяльності. Саме тому велику роль відіграє вчасне і систематичне формулювання викладачами цілей навчання, які студенти мусять прийняти і спрямувати свою діяльність на їх досягнення. Важливе значення при цьому має правильна організація педагогічної взаємодії між викладачами і студентами. У психології вищої школи вчені виділяють такі принципи організації взаємодії: діалогізації, проблематизації, персоналізації, індивідуалізації і диференціації.

Відповідно до принципу діалогізації, заняття (як практичне, так і лекційне) не повинне перетворюватись на просте повідомлення знань. Його слід будувати як обговорення різних поглядів, як спільний пошук істини, тобто у формі діалогу, а не монологу викладача. У процесі педагогічного співробітництва, творчого обговорення теоретичних і практичних аспектів проблеми у студентів формуватимуться, актуалізуватимуться пізнавальні, професійні й соціальні мотиви.

Принцип проблематизації передбачає систематичне створення проблемних ситуацій, умов для самостійного визначення і постановки студентами пізнавальних завдань.

Принцип персоналізації застерігає від того, щоб особисте спілкування викладача зі студентом не підмінялося рольовим, а відбувалося в умовах партнерства. Принцип індивідуалізації і диференціації навчання дає змогу враховувати індивідуальні особливості та інтереси студентів, створювати максимально сприятливі умови для розвитку їхніх здібностей і нахилів [6; 67].

Поняття "навчальна мотивація" дає можливість зрозуміти і виявити причини успішності навчальної і дослідницької діяльності студентів, визначити способи впливу на особистісну сферу студентів. Формування навчальної мотивації являється необхідністю навчального процесу в цілому і цим процесом слід цілеспрямовано керувати.

З перших тижнів навчання слід розкривати перед студентами суспільну значущість обраного ними фаху і необхідність розвитку своїх професійних якостей. Така робота має включати різні форми: зустрічі, дискусії, "круглі столи", вікторини, спілкування з визнаними і авторитетними спеціалістами, з випускниками минулих років тощо. Усе це сприятиме посиленню внутрішньої і зовнішньої мотивації студентів.

Використані джерела

1. Бачієва Л.О. Мотивація дослідницької діяльності магістрів інженерно-педагогічних спеціальностей – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/pspo/2010_25_1/bahieva.pdf
2. Коваленко О.Е. Методика професійного навчання: Підруч. для студ. вищ. навч. закл. / Коваленко О.Е. – Нар. укр. акад. – Х.: Видавництво НУА, 2005. – 360 с.
3. Леонтьев В.Г. Психологические механизмы мотивации учебной деятельности: Учеб. пособие. – Новосибирск: НГПИ. 1987. – 89 с.
4. Маркова А.К. и др. Формирование мотивации учения: кн. для учителя / А.К. Маркова, Т.А. Матис, А.Б. Орлов. – М.: Просвещение, 1990. – 192с.
5. Підгородецька В.М. Проблема формування мотивації навчальної діяльності студентів // Научный прогресс на рубеже тысячелетий – 2007: материалы II международной научно-практической конференции, 1-15 июня. 2007 г. – Днепропетровск: Наука и образование, 2007. – Т. 9. – С. 23-26.
6. Слєпкань З.І. Наукові засади педагогічного процесу у вищій школі: Навч. посіб. – К.: Вища школа, 2005. – 239 с.
7. Формирование мотивации учения / А.К. Маркова и др. – М.: Просвещение, 1990. – 192 с.
8. Якобсон П.М. Психологические проблемы мотивации поведения человека / П.М. Якобсон. – М.: Просвещение, 1988. – 224 с.
9. Якунин В.А. Психология учебной деятельности студентов. – М.: Логос, 1994. – 160 с.

Liul'ka V.

MOTIVATING STUDENTS TO LEARN IN MULTILEVEL EDUCATION SYSTEM

The article focuses on the problem of motivating students to learn and its actuality in quality assurance of vocational training

Key words: *education, higher education, education reform, reason, motivation.*

Стаття надійшла до редакції: 14.10.11